



2026/02

Demokratisk beredskap

– en reform för en ny svensk modell för
civil beredskap och totalförsvaret

Av: Arbetarnas Bildningsförbund (ABF)

Sammanfattning

Sveriges säkerhetspolitiska läge har under de senaste åren förändrats i grunden. Hot mot samhällen och demokratier utgörs i dag inte enbart av militära angrepp, utan i allt högre grad av informationspåverkan, påverkansoperationer, cyberangrepp, klimatrelaterade kriser och försök att underminera tillit och sammanhållning. I detta förändrade hotlandskap har den civila beredskapen och samhällets sociala motståndskraft blivit avgörande delar av totalförsvaret.

Svensk och internationell forskning visar att ett samhälles förmåga att hantera kris och ytterst krig i hög grad beror på social sammanhållning, lokalt organiserad förmåga och demokratisk kompetens i befolkningen. Civilt försvar är därmed inte enbart en fråga om individers krisberedskap eller statliga myndigheters kapacitet, utan om samhällets gemensamma förmåga att samarbeta, fatta informerade beslut och upprätthålla demokratiska strukturer under påfrestning.

Sveriges folkbildningstradition och studieförbund utgör i detta sammanhang en unik och redan etablerad samhällsinfrastruktur. Genom sin lokala närvaro i hela landet, sina låga trösklar och sin demokratiska arbetsform når studieförbunden breda grupper av befolkningen, inklusive människor och platser som andra samhällsstrukturer har svårt att nå. Studieförbunden har dessutom visat en dokumenterad förmåga att snabbt ställa om verksamheten i krissituationer, såsom vid flyktmottagandet 2015, under covid-19-pandemin och efter Rysslands invasion av Ukraina.

Internationella erfarenheter visar att flera länder, däribland Finland, de baltiska staterna och Schweiz, systematiskt integrerar civilsamhälle och medborgarutbildning i sitt totalförsvaret. Sverige saknar i dag en sammanhållen modell för folkbildningsbaserad civil beredskap, trots att en välutvecklad infrastruktur redan finns genom studieförbunden.

Mot denna bakgrund föreslår ABF en reform för en ny svensk modell för civil beredskap och totalförsvaret. Reformen innebär att en särskild folkbildningsmiljard tillskapas, att Folkbildningsrådet ges i uppdrag att genom studieförbunden utveckla och samordna ett folkbildande beredskapsarbete, samt att varje kommun ska ha minst ett studieförbund som fungerar som nav för lokalt beredskapsarbete.

Reformen syftar till att stärka Sveriges civila försvar genom investeringar i demokratisk kompetens, social sammanhållning och lokalt organiserad förmåga. Genom att ta tillvara och vidareutveckla en redan befintlig folkbildningsstruktur kan Sverige på ett kostnadseffektivt och långsiktigt hållbart sätt stärka sin motståndskraft mot kriser och hot i en osäker omvärld.

1. Inledning – ett förändrat hotlandskap och behovet av social motståndskraft

Sveriges säkerhetspolitiska läge har under de senaste åren förändrats i grunden. Hot mot samhällen och demokratier utgörs i dag inte enbart av militära angrepp, utan i allt högre grad av informationspåverkan, cyberangrepp, påverkansoperationer, sabotage, klimatrelaterade kriser och försök att slå split mellan människor. Modern krigsföring kännetecknas i ökande grad av hybrida hot, där civila strukturer, lokalsamhällen och samhällelig sammanhållning utgör både mål och försvar.

Svensk och internationell totalförsvarsforskning visar samstämmigt att ett samhälles motståndskraft i kris avgörs av graden av social sammanhållning, tillit mellan människor och lokalt organiserad förmåga, snarare än enbart av statliga myndigheters eller enskilda individers beredskap. Myndigheten för civilt försvar (MCF, tidigare Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB) betonar att civilt försvar ytterst bygger på människors förmåga att samarbeta, organisera sig och fatta informerade beslut även under press.¹

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) har i sin forskning om hybridkrigföring visat att informationspåverkan och psykologiska operationer i första hand riktas mot civila miljöer och lokala gemenskaper med syfte att underminera förtroendet mellan människor. Demokratisk kompetens, källkritik och organisatorisk förmåga utgör därför centrala komponenter i ett modernt totalförsvar.²

Även inom Europeiska unionen och NATO råder bred samsyn om behovet av ett så kallat whole-of-society approach, där civilsamhälle, folkbildning och frivilligorganisationer betraktas som bärande delar av nationell säkerhet och motståndskraft.³

Mot denna bakgrund aktualiseras frågan om hur Sverige bäst kan stärka sin civila beredskap – inte enbart genom militära satsningar och individuell krisberedskap, utan genom långsiktiga investeringar i demokratiska strukturer, social sammanhållning och folkbildning.

Från hotbild till civil beredskap – folkbildningens roll

	 Identifierad sårbarhet	 Nödvändig samhällelig förmåga	 Folkbildningens bidrag
Informationspåverkan och desinformation	Låg källkritisk och demokratisk kompetens	Informationsförståelse och källkritiskt tänkande	Studiecirklar i källkritik, medie- och informationskunnighet och demokrati
Hybridkrig och psykologiska operationer	Svagt sammanhållet/organiserat civilsamhälle	Social motståndskraft, lokal organisering, samordning och sammanhållning.	Folkbildande beredskapsarbete i föreningar och civilsamhälle
Klimatrelaterade kriser och extremväder	Bristande lokal samordning och avsaknad av infrastruktur	Gemensam handlingsförmåga och infrastruktur för civil samordning	Lokala studiecirklar i krisberedskap, prepping och samverkan
Social fragmentering och polarisering	Låg tillit och ökade spänningar mellan grupper	Sammanhållning, tillit och gemenskap	Demokratiska och inkluderande mötesplatser med låga trösklar
Krig eller långvarig samhällsstörning	Bristande kontinuitet avseende civila funktioner	Uthålligt och organiserat civilsamhälle	Organiserad folkbildning som stödjer civila demokratiska strukturer

2. Folkbildning – en unik svensk tillgång

2.1 Vad är folkbildning?

Folkbildningen stärker och utvecklar det svenska samhället och demokratin. Den bygger på idén om att människor möts för att tillsammans bilda sig, växa och utvecklas genom gemenskap och organisering. Tillsammans med ett starkt föreningsliv, ett organiserat civilsamhälle och livskraftiga folkrörelser utgör den statligt finansierade folkbildningen en samhällsmodell och infrastruktur som är unik för Sverige.

Folkbildning är en väg till kunskap och inflytande, en möjlighet att lära för livet och ett sätt att kompensera för sådant som av olika skäl inte tillgodogjorts genom det formella utbildningssystemet. Den bidrar till att utjämna skillnader och stärka människors möjlighet till delaktighet i samhället.

I regeringens proposition Allas kunskap – allas bildning (2013/14:172) formulerades för första gången ett särskilt mål för folkbildningspolitiken:

”Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.”⁴

Riksdagen har slagit fast fyra syften för den statsbidragsfinansierade folkbildningen⁵:

- att stärka och utveckla demokratin
- att bidra till ökat inflytande och samhällsengagemang
- att utjämna utbildningsklyftor och höja bildningsnivån
- att bredda intresset för och delaktigheten i kulturlivet

I Sverige finns i dag åtta studieförbund som uppbär statsbidrag via Folkbildningsrådet. Studieförbunden är idéburna organisationer utan vinstintresse och samlar över 200 medlemsorganisationer. År 2024 deltog drygt 600 000 personer (SCB: cirka 603 000, motsvarande 5,7 procent av befolkningen) i minst en aktivitet som anordnades av studieförbunden.⁶

3. Studieförbundens bevisade förmåga i kris

Studieförbunden är mer än arenor för fritidsintressen och kultur. De utgör ett nav för demokratisk organisering, folkbildning och frivilligutbildning i hela landet. Varje år utbildas hundratusentals människor i demokrati, föreningskunskap, juridik, arbetslivsfrågor, kultur, politik och samhällskunskap.

Studieförbundens betydelse i krissituationer har blivit särskilt tydlig under de senaste åren. Under flyktningmottagandet 2015 fungerade studieförbunden som lokala bildningscenter och mötesplatser, där språkundervisning, samhällsinformation och sociala sammanhang snabbt kunde organiseras.

Liknande insatser genomfördes efter Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina 2022, bland annat genom satsningarna Svenska från dag 1 och Vardagssvenska. Mellan 2021 och 2023 deltog närmare 80 000 personer i dessa utbildningar.⁷

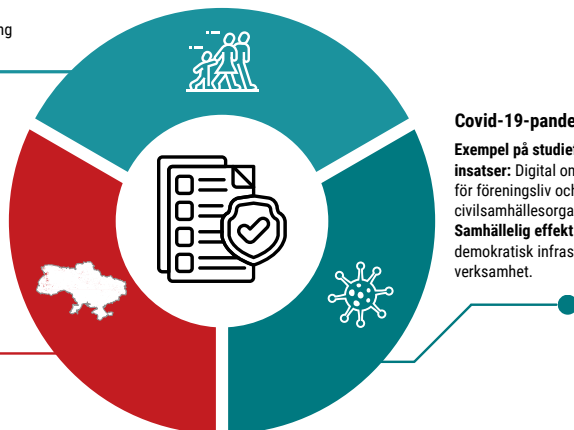
Under covid-19-pandemin visade studieförbunden stor flexibilitet genom att ställa om verksamheten till digitala former. Ett exempel är den digitala Mötesakuten, som möjliggjorde att föreningslivet kunde genomföra årsmöten och upprätthålla demokratiska processer även under omfattande restriktioner.

Flyktingkrisen 2015-2016

Exempel på studieförbundens aktiva insatser: Språkcaféer, nybörjarsvenska, samhällsorientering, mötesplatser, nav för ideella krafter och civilsamhället.
Samhällelig effekt: Snabbare inkludering och lokalt mottagande

Rysslands invasion av Ukraina 2022-

Exempel på studieförbundens aktiva insatser: Svenska från dag 1, vardagssvenska och samhällskunskap för nyanlända ukrainska medborgare. Folkbildande föreläsningar och studiecirklar om invasionen av Ukraina och det förändrande världsläget.
Samhällelig effekt: Tidig språklig och social etablering, kortade vägar till etablering på arbetsmarknaden.

Studieförbundens insatser vid nationella kriser 2015-2022**Covid-19-pandemin 2020-2021**

Exempel på studieförbundens aktiva insatser: Digital omställning, Mötesakut för föreningsliv och civilsamhällesorganisationer.
Samhällelig effekt: Upprätthållen demokratisk infrastruktur och verksamhet.

Dessa erfarenheter bekräftar den bild som framträder i både svensk och internationell forskning: i tider av kris är lokalt förankrade, demokratiskt organiserade och folkbildande strukturer avgörande för samhällets förmåga att hålla samman, fatta gemensamma beslut och motstå destabilisering.

4. Studieförbunden som samhällsinfrastruktur för civil beredskap

Centrala faktorer	Studieförbunden	Myndighetsstyrda utbildningsinstanser
Lokal närvaro	✓ Verksamhet i hela landet och samtliga svenska kommuner	— Varierande – ofta centrerad
Tillgänglighet	✓ Låga trösklar, frivilligt deltagande och inga krav på förkunskaper	— Formella krav och högre trösklar
Demokratisk kompetens	✓ Inbyggt i metod och verksamhetsform	— Inte alltid prioriterat
Ideellt engagemang	✓ Mycket stort	— Begränsat
Anpassningsförmåga	✓ Bevisat hög, snabb omställning vid kris	— Medelhög till låg
Kostnadseffektivitet	✓ Hög	— Lägre
Lokal förankring	✓ Högt	— Varierande

Sveriges studieförbund utgör en redan existerande, rikstäckande infrastruktur för folkbildning, organisering och samhällsengagemang. Med verksamhet i samtliga kommuner, ofta i egna lokaler och mötesplatser, har studieförbunden en lokal närvaro som få andra samhällsaktörer kan matcha.

Studieförbunden samlar omkring 15 000 medlems- och samarbetsorganisationer och når särskilt väl grupper och geografiska områden där andra samhällsstrukturer har svårt att nå fram. I flera glesbygdskommuner deltar över 20 procent av befolkningen i folkbildningsverksamhet. Verksamheten är i hög grad ideellt driven och därmed kostnadseffektiv. Samtidigt bär studieförbunden på djup demokratisk kompetens, organisatorisk erfarenhet och högt förtroende i lokalsamhällen – faktorer som enligt Myndigheten för civilt försvar och FOI är avgörande för civilt försvar och social motståndskraft.

5. Internationella erfarenheter av civil beredskap

Internationella jämförelser visar att flera länder systematiskt integrerar civilsamhälle och folkbildningsliknande strukturer i sitt totalförsvar.

I Finland är medborgarutbildning i beredskap och samhällsförsvar en etablerad del av totalförsvaret. Genom civila utbildningsorganisationer och frivilligverksamhet byggs kontinuerligt kunskap, tillit och handlingsförmåga i befolkningen.⁸

I de baltiska staterna betraktas folkbildning, mediekunnighet och lokal organisering som centrala försvarsmekanismer mot hybridpåverkan och informationskrig. Civilsamhället tränas aktivt i att identifiera och motstå försök till destabilisering.⁹

Även i Schweiz utgör lokal civil beredskap och medborgarutbildning en grundpelare i totalförsvaret.¹⁰

Sverige saknar i dag en sammanhållen modell för folkbildningsbaserad civil beredskap. Samtidigt finns redan en unik och välutvecklad infrastruktur genom studieförbunden.

SAMMANHÅLLEN MODELL FÖR CIVIL BEREDSKAP		CIVILSAMHÄLLE INTEGRERAT I TOTALFÖRSVARET	MEDBORGAR- UTBILDNING I BEREDSKAP	LOKAL FÖRANKRING
Finland		✓ Ja	✓ Ja	✓ Stark
Estland/ Baltikum		✓ Ja	✓ Ja	✓ Stark
Schweiz		✓ Ja	✓ Ja	✓ Stark
Sverige		– Delvis/Fragmenterad	✗ Begränsad	✗ Ojämn

6. En reform för en ny svensk modell för civilförsvaret

Mot bakgrund av ovanstående föreslår ABF en reform för en ny svensk modell för civil beredskap och totalförsvar.

Reformen innebär att:

- Sveriges försvarsbudget utökas med en särskild folkbildningsmiljard som fördelas på 200 miljoner kronor per år under en femårsperiod.
- Folkbildningsrådet ges i uppdrag att, genom studieförbunden, utveckla och samordna ett folkbildande beredskapsarbete.
- Varje kommun ska ha minst ett studieförbund som fungerar som nav för lokalt folkbildande beredskapsarbete.
- Uppdraget ska omfatta utbildningar i källkritik, informationsförståelse, gemensam krisberedskap, första hjälpen, preppning i bostadsområden och på arbetsplatser samt upprätthållande av civila samhällsfunktioner vid kris eller krig.

En sådan reform innebär inte att nya strukturer behöver byggas från grunden. Den innebär att staten tar tillvara och stärker en redan befintlig demokratisk infrastruktur, i linje med modern totalförsvarsdoktrin och internationell praxis.

7. Avslutning

Sverige ska inte möta en tid av ökande osäkerhet med ett försvagat civilsamhälle. Tvärtom förutsätter ett starkt totalförsvar ett starkt folkbildningssystem, präglat av tillit, sammanhållning och demokratisk kompetens. Studieförbunden utgör en unik resurs för att bygga denna motståndskraft – i varje kommun, för hela befolkningen.

Källor

1. Myndigheten för civilt försvar (MCF), "MSB är Myndigheten för civilt försvar" (namnbyte 1 januari 2026), mcf.se; se även Regeringskansliet, pressmeddelande "Startskott för Myndigheten för civilt försvar" (1 januari 2026), regeringen.se; samt MSB/MCF, Motståndskraft – ett samhällsperspektiv, MSB/MCF.
2. Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), Gråzonsproblematik och hybridkrigföring – påverkan på det svenska försvaret, FOI-R--4590--SE; se även FOI:s tema "Psykologiskt försvar och informationskrigföring", foi.se.
3. Europeiska unionens råd, "A Strategic Compass for security and defence" (antagen 22 mars 2022), consilium.europa.eu; NATO, "Resilience, civil preparedness and Article 3" (uppdaterad 13 nov 2024), nato.int.
4. Regeringens proposition 2013/14:172, Allas kunskap – allas bildning, regeringen.se/riksdagen.
5. Förordning (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen, Sveriges riksdag.
6. Statistiska centralbyrån (SCB), "Deltagare i folkbildning 2024 – studieförbund", scb.se; se även Folkbildningsrådet, Studieförbundens ekonomi 2024 (publicerad 2025).
7. Folkbildningsrådet, Folkbildning med asylsökande 2023 – återslagrapportering av Svenska från dag ett och Vardagssvenska (2024) samt Folkbildningens betydelse för samhället 2023 – samlad bedömning (publicerad 2024).
8. Maanpuolustuskoulutushdistys MPK (National Defence Training Association of Finland), mpk.fi ("training ... for all Finnish citizens"); se även Försvarsmakten i Finland om MPK:s utbildningar, intti.fi (25 juni 2024).
9. Estlands försvarsministerium, National Security Concept / Foundations of Estonia's Security Policy (22 februari 2023), kaitseministeerium.ee; se även University of Tartu, Estonia's Media Literacy Reports (2022–2025).
10. Swiss Federal Office for Civil Protection (FOCP/BABS), "Civil protection system" och "Strategy and Steering", babs.admin.ch.

Metod och avgränsningar

Denna rapport bygger på en genomgång av offentligt tillgängliga myndighetsrapporter, officiell statistik samt dokumentation från folkbildningssektorn.

Rapporten gör inga egna statistiska beräkningar utan sammanställer och analyserar befintligt kunskapsunderlag.

Syftet är att belysa strukturella förutsättningar för civil beredskap och lämna policyförslag, inte att ersätta pågående myndighetsutredningar.